

UiO : **Institutt for lingvistiske og nordiske studier**
Det humanistiske fakultet

Johan L. Tønnesson, professor i sakprosa

Modelleserteori for rettstekster.

Med kapittel 9A i opplæringslova som eksempel

Hvorfor «modelleserteori»?

- En teori for å forstå hvordan det – bevisst eller ikke – legges til rette for ulike lesninger i en tekst.
- En juridisk tekst, ikke minst en lovtekst, skal og bør leses og brukes av mange ulike aktører med ulike kompetanser og formål.

Umberto Eco (1932 – 2016)

Det åpne kunstverk (Opera aperta, 1962)

The Role of the Reader/Lector in fabula (1979)

Interpretation and Overinterpretation (1992)

Hva menes med “modelleser”?

The Painter & His Model
1963 Pablo Picasso
(1881-1973/Spanish) Oil
Collection H. Berggruen,
Paris

En leser-i-teksten som står modell for leseren-av-kjøtt-og-blod, som fungerer som veiviser gjennom teksten.
Tønnesson 2004: En tekst vil gjerne inneholde flere, men ikke et ubegrenset antall modellesere.

Tre sammenhengende avsnitt fra Sandefjords historie:

Partitur for ti stemmer

med innskutte kommentarer fra fem empiriske lesere

Stemmene:

SUPERIUS (ytring)

FORFATTER I (Forfatterstemme I – den nøytralt avveiende historikeren)

FORFATTER II (Forfatterstemme II – den klassiske okkupasjonshistorikeren)

FORFATTER III (Forfatterstemme III – den revisjonistiske okkupasjonshistorikeren)

TENOR (privilegert forfatterstemme)

TOPOI

MODELLESER A (den patriotiske sandefjordingen)

MODELLESER B (den kritisk nytenkende sandefjordingen)

MODELLESER C (den kompetansevurderende faghistorikeren
med en fordomsfri tilnærming til okkupasjonstiden)

MODELLESER D (den erkjennelsessøkende, lokalhistorisk orienterte
historikeren med et levende, men ikke fanatisk anti-NS-standpunkt)

De empiriske leserne:

AN (leseren Asphaug Never)

MD (leseren Marianne Dahl)

JB (leseren Jorunn Bjørgum)

HG (leseren Hans Gjerløw)

EM (leseren Ernst Midttun)

Tønnesson 2004:
Tekst som partitur
(doktoravhandling)

MODELLESER A (den patriotiske sandefjordingen)

MODELLESER B (den kritisk nytenkende
sandefjordingen)

MODELLESER C (den kompetansevurderende
faghistorikeren
med en fordomsfri tilnærming til okkupasjonstiden)

MODELLESER D (den erkjennelsessøkende,
lokalhistorisk orienterte
historikeren med et levende, men ikke fanatisk anti-NS-
standpunkt)

Modelleseren har ...

- ... et sett/ noen sett med kompetanser og formål
- ... også evnen til å utvikle seg under tekstens gang
- ... mulighet til å slå ut i full blomst eller visne under historiens gang

Hvordan “identifisere” tekstens modellesere?

- Fortolke eksplisitte spor i teksten
- Kartlegge ulike situasjonskonteksters kommunikative formål
- Undersøke relevante retoriske strategier
- (Re)konstruere normbasert respons på konkrete ytringer.

«Slik analyse forutsetter inngående, gjerne innforlivet, kjennskap til normer og atferd i de aktuelle sosiale felt.»

(JLT 2004: *Tekst som partitur*, s. 145)

Eksempel: Utdrag fra opplæringslovas § 9

Kapittel 9 A. Elevane sitt skolemiljø

Kapitlet føyd til med lov 20 des 2002 nr. 112 (ikr. 1 apr 2003 iflg. res. 20 des 2002 nr. 1735), endra med lov 9 juni 2017 nr. 38 (ikr. 1 aug 2017 iflg. res. 9 juni 2017 nr. 711, heile kap endra). [...]

9 A-2. Retten til eit trygt og godt skolemiljø

Alle elevar har rett til eit trygt og godt skolemiljø som fremjar helse, trivsel og læring. [...]

9 A-3. Nulltoleranse og systematisk arbeid

Skolen skal ha nulltoleranse mot krenking som mobbing, vald, diskriminering og trakassering.

Skolen skal arbeide kontinuerleg og systematisk for å fremje helsa, miljøet og tryggleiken til elevane, slik at krava i eller i medhald av kapitlet blir oppfylte. Rektor har ansvaret for at dette blir gjort. [...]

Dersom ein som arbeider på skolen, får mistanke om eller kjennskap til at ein annan som arbeider på skolen, utset ein elev for krenking som mobbing, vald, diskriminering og trakassering, skal vedkommande straks varsle rektor.

Eksplisitt innskrevne (empiriske) lesere i kapitlet i lovkapitlet

- *Elever* (som vil undersøke hvilket rettsvern de har, generelt og spesielt knyttet til forhold de omfatter som værende i strid med «trygt og godt miljø» og «ikke-krenk»)
- *Ansatte* (som vil undersøke hvilke plikter de har)
- *Rektor ...*
- *Skoleeier ...*
- *Fylkesmannen ...* (som vil undersøke hvilke plikter de har)

Implisitt innskrevne (empiriske) lesere

- *Foreldre* (som vil undersøke hvilket rettsvern deres eller andres barn har, og spesielt knyttet til forhold hvor loven kan brukes som et pressmiddel)
- *Foreldre* (som med loven i hånd vil klage på eller anmelde forhold ved skolen)
- *Jurister* i forvaltningen, særlig kommune/fylkeskommune/fylkesmann
- *Andre jurister*, som skal agere i en sak hvor lovparagrafen kan komme til anvendelse

Modellesere (modellerte leserposisjoner)

- Samfunnsstøtten (som leser lovteksten med velvillig tilslutning og betrakter den som en stein i et byggverk som trenger oppslutning)
- Pro-aktivisten (som vil bruke lovteksten til å fremme elevs interesser)
- Kontra-aktivisten (som ønsker å endre lovteksten slik at den ikke énsidig forsvarer kravstore elever og deres foreldre)
- Kverulanten (som leser lovteksten vrangvillig)

Hvorfor «(Re)konstruere normbasert respons på konkrete ytringer.»?

MIKHAIL BAKHTIN (1895-1975)

«Ytringa er ikkje berre knytt til føregåande, men også til etterfølgjande ledd i talekommunikasjonen. I det talaren skaper ytringa, finst desse naturlegvis enno ikkje. Men ytringa vert frå første stund bygt opp med tanke på moglege svarandre reaksjonar, og det er også i det vesentlege for deira skuld ho vert skapt. Dei andre, som ytringa vert laga for, spelar ei svært viktig rolle.»

M. Bakhtin 1998 (1953-54):
Spørsmålet om talegenrane, Bergen:
Ariadne, s. 37-38

«Kapittel 9 A. Elevane sitt skolemiljø»

Samfunnsstøtten:	Pro-aktivisten:	Kontra-aktivisten:	Kverulanten:
<p>Det er godt at skolemiljøet har sin egen lovbestemmelse</p>	<p>Ja, det er nettopp elevene som <i>eier</i> skolemiljøet</p>	<p>Det er vel også lærernes skolemiljø!</p>	<p>Jeg har sett på kap. 10 «Personalet i skolen m.m.» Der står det intet om lærernes eller andre ansattes miljø, det dekkes formodentlig av arbeidsmiljøloven, men her framstår det, ikke minst gjennom garpegenitiven («elevane sitt») som om elevene er skolens reelle eiere, selv om «skoleeier» i dag viser til noe helt annet.</p>

«Kapitlet føyd til med [lov 20 des 2002 nr. 112](#) (ikr. 1 apr 2003 iflg. [res. 20 des 2002 nr. 1735](#)), endra med [lov 9 juni 2017 nr. 38](#) (ikr. 1 aug 2017 iflg. [res. 9 juni 2017 nr. 711](#), heile kap [endra](#)) .»

Samfunns- støtten:	Pro- aktivisten:	Kontra- aktivisten:	Kverulanten:
<p>Det virker betryggende å se at deler av kapitlet har 17 år på baken.</p>	<p>Var virkelig ikke elevenes skolemiljø lovregulert før etter årtusen-skiftet?</p>	<p>Ja, her ser vi med et halvt øye at 2017- endringene var omfattende: «Heile kapitlet endra» i 2017.</p>	<p>Dette er vel mest juristmat, kunne ikke det vært gjemt i en fotnote?</p>

**« § 9 A-2. Retten til eit trygt og godt skolemiljø
Alle elevar har rett til eit trygt og godt skolemiljø som
fremjar helse, trivsel og læring.»**

Samfunns- støtten:	Pro- aktivisten:	Kontra- aktivisten:	Kverulanten:
<p>Dette er tilsynelatende «17. mai-tale», men alle disse ordene er faktisk innholdstunge og kan ha god virkning, slik som den gamle gode formålserklæringa om å skape «gagns menneske».</p>	<p>Dette forplikter: Hvor mange skoler tilbyr faktisk alle elevene trygghet, helse, trivsel og læring?</p>	<p>Dette er jo rene selvfølgeligheter, hvordan skal noen kunne bevise eller motbevise at skolemiljøet hemmer eller fremmer dette?</p>	<p>Det er påfallende at «læring» kommer helt sist i denne lovbestemmelsen. Trygghet og trivsel, det er typisk norsk å sette dette foran læring.</p>

**« § 9 A-3.Nulltoleranse og systematisk arbeid
Skolen skal ha nulltoleranse mot krenking som
mobbing, vald, diskriminering og trakassering.»**

Samfunnsstøtten:	Pro-aktivisten:	Kontra-aktivisten:	Kverulanten:
<p>Det er et prisverdig mål.</p>	<p>«Nulltoleranse», nettopp. Dette kan være et våpen mot skoleledere og lærere som lar ting skure.</p>	<p>«Nulltoleranse mot krenking», hva innebærer det? At en lærer skal anmeldes hvis hun himler med øynene når en niendeklassing ikke kan forskjell på Hitler og Stalin eller hvis han hever stemmen når elevene ikke vil komme til ro?</p>	<p>«Nulltoleranse» er et begrep med nullpresisjon. Og er «mobbing, vald, diskriminering og trakassering» en uttømmende forklaring på hva «krenking» er, eller viser ordet «som» til at det er enda flere krenkelsesformer, kommer det m.a.o. et underforstått «for eksempel» etter «som»?</p>

«Skolen skal arbeide kontinuerleg og systematisk for å fremje helsa, miljøet og tryggleiken til elevane, slik at krava i eller i medhald av kapitlet blir oppfylte. Rektor har ansvaret for at dette blir gjort.»

Samfunnsstøtten:	Pro-aktivisten:	Kontra-aktivisten:	Kverulanten:
Det er verdig og rett.	Ja, det burde være en selvfølge. Godt at vi har en lovbestemmelse som krever <i>systematisk</i> og uopphørlig innsats for elevene fra rektors side.	Det lyder flott, men i mine ører høres det ut som om enda mer tid skal brukes til kartlegging og rapportering. Kanskje også til lokal justis av tvilsomt merke.	«Kontinuerlig og systematisk» arbeid, det lyder som en innføring av mer byråkrati. For det er vel for mye å drømme om en rektor a la Bastian, som «går rundt og passer på at alle har det bra»?

«Dersom ein som arbeider på skolen, får mistanke om eller kjennskap til at ein annan som arbeider på skolen, utset ein elev for krenking som mobbing, vald, diskriminering og trakassering, skal vedkommande straks varsle rektor.»

Samfunnsstøtten:	Pro-aktivisten:	Kontra-aktivisten:	Kverulanten:
Det virker ikke mer enn rimelig, slike saker bør varsles tidlig.	Veldig bra at loven gir klar beskjed om at læreres mobbing av elever ikke tales.	Her legges det altså opp til at man på blott og bar mistanke skal tyste på kolleger. Denne bestemmelsen går på rettssikkerheten løs.	Her skal tydeligvis alle ansatte, renholdere, vaktmester, sekretærer og lærere varsle på bakgrunn av mistanke. Og mistanke om hva? krenkelsesformer? Og er det nok at elever føler seg krenket, trakassert osv.? Og igjen dette mantraet «krenking som ...»